

¹⁹ Келина С. Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности / С. Г. Келина. – М.: Наука, 1974. – 232 с. – С. 31.

²⁰ Егоров В. С. Теоретические вопросы освобождение от уголовной ответственности / В. С. Егоров. – М.: Изд-во Московского психолого-социал. института, 2002. – 279 с. – С. 50.

²¹ Курс уголовного права. Общая часть. Т. 2. Учение о наказании / [Н. Ф. Кузнецова, И. М. Тяжкова]. – М.: Зерцало, 1999. – 592 с. – С. 31.

²² Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник / П. С. Матишевський. – К.: А.С.К., 2001. – 352 с. – С. 219–220.

²³ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [за ред. проф. С. С. Яценка]. – К.: А.С.К., 2003. – 1088 с. – С. 99.

²⁴ Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності / Ю. В. Баулін. – К.: Атіка, 2004. – 296 с. – С. 58.

²⁵ Михайленко О. Р. Удосконалення системи підстав і порядку звільнення особи від кримінальної відповідальності / О. Р. Михайленко // Вісник Прокуратури. – 2003. – № 2. – С. 51–53. – С. 53.

²⁶ Благодир С. М. Вказана праця. – С. 13.

Резюме

У статті, на основі аналізу наукової літератури, досліджено наукові підходи до визначення поняття і сутності інституту закриття кримінальної справи. У результаті проведеного дослідження автором виділено ознаки досліджуваного інституту та сформульоване авторське визначення закриття кримінальної справи.

Ключові слова: закриття кримінальної справи, звільнення від кримінальної відповідальності.

Резюме

В статье, на основе анализа научной литературы, исследованы научные подходы к определению понятия и сущности института прекращения уголовного дела. В результате проведенного исследования автором выделены признаки исследуемого института и сформулировано авторское определение прекращения уголовного дела.

Ключевые слова: прекращение уголовного дела, освобождение от уголовной ответственности.

Summary

The article, based on the analysis of scientific literature researched scientific approaches to the definition and nature of the institute closing the criminal case. As a result, the study identified by the signs of the Institute and formulated the authors' definition of closing the criminal case.

Key words: closing the criminal case, liberation from criminal responsibility.

Отримано 20.02.2012

Н. П. КУШНІР

Наталія Петрівна Кушнір, кандидат юридичних наук, доцент ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА ЗА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ РОЗСЛІДУВАННЯ

Реформування кримінального процесу сьогодні є одним з першочергових завдань законодавця. Про вказане свідчать наполегливі роботи над проектом нового Кримінально-процесуального кодексу. Завершальний етап досудового слідства – його закінчення, також потребує законодавчого вдосконалення, оскільки формування чинного Кримінально-процесуального кодексу України не дають однозначної відповіді на запитання, що виникають у практичній діяльності органів розслідування.

Проблемам закінчення досудового слідства та пред'явлення матеріалів кримінальної справи для ознайомлення свої праці присвятили: О. М. Дроздов, М. О. Майгур, Б. І. Яворський та інші¹.

Метою статті є визначення моменту закінчення досудового слідства за чинним Кримінально-процесуальним кодексом України (далі – КПК), розв'язання дискусійних питань, що виникають під час проведення додаткових слідчих дій та ознайомлення учасників процесу з матеріалами кримінальної справи, а також внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавчого регулювання завершального етапу досудового слідства.

Статтею 212 КПК встановлено, що досудове слідство в кримінальній справі закінчується складанням обвинувального висновку або постанови про закриття справи чи постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Зі змісту вказаної статті не можна зробити однозначний висновок про момент закінчення досудового слідства: чи воно закінчується безпосередньо до складання обвинувального висновку, чи закінченням досудового слідства буде вважатись дата складання обвинувального висновку.

Більш чітко на момент закінчення розслідування вказано у ст. 223 КПК, де зазначено, що після закінчення слідства і виконання вимог ст.ст. 217–222 КПК слідчий складає обвинувальний висновок².

Отже, досудове слідство закінчується задовго до складання обвинувального висновку. Так, після закінчення розслідування і перед складанням обвинувального висновку, слідчий зобов'язаний ознайомити з матеріалами кримінальної справи потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників, оголосити про закінчення досудового слідства обвинуваченому та пред'явити йому матеріали справи, розв'язати клопотання, заявлені при ознайомленні з матеріалами кримінальної справи тощо.

Кримінальний закон не зобов'язує орган досудового слідства складати спеціальний процесуальний документ, яким би засвідчувався факт (та момент) закінчення досудового слідства, однак з положень ст.ст. 217–223 КПК випливає, що наявність окремих процесуальних документів свідчить про те, що слідство у справі завершено. Так, визнавши досудове слідство в справі, яка підлягає направленню до суду, закінченим, слідчий повідомляє про це потерпілого та його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників і роз'яснює їм право ознайомитися з матеріалами кримінальної справи; про це слідчий складає відповідний протокол або додає до справи копію письмового повідомлення (ч. 1 ст. 217 КПК)³. Таким чином, у разі участі у справі потерпілого, цивільного позивача чи цивільного відповідача або їх представників документами, які свідчать про закінчення досудового слідства, є протокол про їх ознайомлення з матеріалами кримінальної справи або письмове повідомлення про таке право.

У справах, де немає потерпілого, цивільного позивача чи цивільного відповідача, їх представників таким документом є протокол про оголошення обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явлення йому матеріалів справи (ст. 218 КПК)⁴.

Однак, формулювання ст.ст. 217–223 кримінально-процесуального закону не можна визнати логічними. Так, після закінчення досудового слідства, виконуючи вимоги ст. 221 КПК, слідчий розглядає клопотання про доповнення досудового слідства, про зміну кваліфікації злочину і закриття справи, які можуть бути заявлені обвинуваченим і його захисником під час ознайомлення з матеріалами справи. У разі задоволення клопотання, зокрема, про доповнення досудового слідства, слідчий провадить додаткові слідчі дії. У зв'язку з цим виникає запитання: чи є логічним проведення слідчих дій в той час, коли досудове слідство вже закінчено?⁵

Невирішеним також залишається запитання: яким чином діяти органу досудового слідства, якщо обвинувачений, у період ознайомлення з матеріалами справи, вирішив ухилитись від суду та зник у невідомому напрямку? Чи може бути у такому випадку перебіг строків досудового слідства зупинено на підставі п. 1 ч. 1 ст. 206 КПК? Видається нелогічним зупинення строків слідства, яке вже закінчено, та винесення постанови про проведення розшукових заходів по встановленню місцезнаходження обвинуваченого у справі, в якій розслідування вже не ведеться.

Така ж невизначена ситуація складається у випадку важкої хвороби обвинуваченого, що виникла під час його ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, особливо, коли строк ознайомлення встановлено судом (ч. 7 ст. 218 КПК) і продовжити його неможливо.

На цю проблему вказує у своїх працях О. М. Дроздов і зазначає, що на практиці трапляються випадки, коли строки досудового слідства закінчилися, а обвинувачений внаслідок захворювання чи з інших об'єктивних причин не встиг завершити ознайомлення з матеріалами кримінальної справи у відведений судом строк або суд встановив строк, який значно менший, ніж той, про який йшлося в поданні слідчого або прокурора і обвинувачений та його захисник не встигли ознайомитися з матеріалами кримінальної справи⁶.

У проекті Кримінально-процесуального кодексу України № 9700 від 13.01.2012 р. також не бачимо вирішення зазначених питань. Частиною 1 ст. 290 проекту передбачено, що визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, прокурор зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Таким чином, ознайомлення з матеріалами розслідування та проведення додаткових слідчих дій здійснюється вже після закінчення досудового слідства, а отже згадувані проблеми залишаються невирішеними⁷.

Поряд з цим, статтею 120 КПК тривалість досудового слідства, а отже і момент його закінчення встановлено дещо по-іншому: досудове слідство у кримінальних справах повинно бути закінчено протягом двох місяців і в цей строк включається час з моменту порушення справи і до направлення її прокуророві з обвинувальним висновком (ст. 120 КПК). Отож, маємо явну невідповідність. Якщо опиратись на положення ст. 120 КПК досудове слідство триває і під час виконання вимог ст.ст. 217–222 КПК, і під час складання обвинувального висновку, й аж до направлення матеріалів кримінальної справи прокуророві. Моментом закінчення досудового слідства, за статтею 120 КПК України, можна вважати дату направлення кримінальної справи до прокуратури для затвердження обвинувального висновку.

Така невідповідність виникла внаслідок того, що в ст. 120 КПК законодавець, з одного боку, намагається встановити строки розслідування, а з іншого – застосовує термін «досудове слідство», перебіг та мо-

мент закінчення якого визначається ст.ст. 217–223 КПК. Вважаю за необхідне відмежувати у кримінально-процесуальному законодавстві поняття «досудове слідство» та «строки розслідування».

Поряд з цим, заслуговує на увагу положення про те, що досудове слідство триває аж до направлення кримінальної справи прокуророві з обвинувальним висновком. У цьому разі відпадають згадувані проблеми перебігу строків, проведення додаткових слідчих дій тощо. Враховуючи, що досудове слідство триватиме, законним та обґрунтованим буде його зупинення на будь-якому етапі виконання вимог ст.ст. 217–222 КПК, а у необхідних випадках – оголошення обвинуваченого в розшук (ст. 206 КПК) чи проведення додаткових слідчих дій (ст. 221 КПК).

На нашу думку, під час пред'явлення учасникам матеріалів кримінальної справи для ознайомлення визначальним є не те: «закінчено» чи «не закінчено» досудове слідство, а те, що збирання доказів органом досудового слідства, прокуратурою завершено, оскільки зібраних доказів достатньо для направлення кримінальної справи до суду, зокрема, з обвинувальним висновком.

Вважаємо це тим моментом, коли обвинувачений та його захисник можуть більш повно реалізувати свої права саме в процесі досудового слідства, а не після його «закінчення». Сторона захисту має право ознайомитися з зібраними доказами та клопотати про доповнення досудового слідства, зокрема проведення додаткових слідчих дій (ст. 221 КПК України), які, на думку захисту, засвідчать меншу винність або невинність підзахисного, або внаслідок яких будуть встановлені пом'якшуючі відповідальність обставини, або такі, що виключають кримінальну відповідальність.

Сьогодні органи досудового слідства, прокуратури та суду обчислюють строки розслідування, як правило, керуючись ст. 120 КПК. Однак, тут існує ще одна проблема, яка потребує наукового обговорення та законодавчого вирішення. Оскільки час, протягом якого учасники процесу ознайомлюються з матеріалами кримінальної справи, враховується при обчисленні строків розслідування, то він фактично й обмежується цими строками.

Видається абсурдним запитання: яким чином діяти органу досудового слідства, якщо обвинувачений, його захисник у розумні строки ознайомлюються з багатомною справою, перебіг строків досудового слідства завершується, а прокурор вважає їх продовження недоцільним? Або ж така ситуація складається, коли термін, визначений судом для ознайомлення з матеріалами справи (ч. 7 ст. 218 КПК), перевищує строки розслідування? Прокуратура потрапляє у становище, коли вимушена продовжувати строки досудового слідства. У цьому випадку її рішення носить суто формальний характер, оскільки відмова у продовженні строків потягне за собою суттєве обмеження прав обвинуваченого⁸.

Як варіант вирішення даної проблеми, можна запропонувати не враховувати у строки розслідування той період досудового слідства, протягом якого учасники кримінального процесу ознайомлюються з матеріалами справи. Слід брати до уваги, що строки розслідування встановлюються не з метою обмеження прав учасників процесу в термінах ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, а задля виконання завдання кримінального судочинства щодо швидкого розкриття злочинів. Отже, саме орган досудового слідства повинен ставитись у певні рамки щодо термінів розслідування.

Кримінально-процесуальний закон повинен чітко відмежовувати терміни «досудове слідство» та «строки розслідування». Видається найбільш оптимальним вважати моментом закінчення досудового слідства момент направлення справи прокурору з обвинувальним висновком. Стаття 120 КПК повинна визначати строки розслідування, а не досудового слідства. Так, ознайомлення учасників процесу з матеріалами кримінальної справи повинно здійснюватись під час досудового слідства. Поряд з цим, час відведений на ознайомлення з матеріалами справи, вважаємо, недоцільно включати у строки розслідування.

На нашу думку, перед ознайомленням потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та обвинуваченого з матеріалами кримінальної справи їм повинно повідомлятися не про «закінчення досудового слідства», а про те, що докази у справі зібрано в повному обсязі та їх збирання завершено.

Незважаючи на можливі різні позиції у вирішенні обговорюваних питань, безспірним є те, що норми кримінально-процесуального законодавства не повинні містити суперечливих положень, оскільки це негативно впливає на якість розслідування кримінальних справ, законність дій та рішень органів досудового слідства й дотримання прав учасників кримінального процесу.

¹ Дроздов О. М. Проблеми дотримання розумних строків під час ознайомлення обвинуваченого і його захисника з матеріалами справи / О. М. Дроздов // Адвокат. – № 2(125). – 2011. – С. 26–30; Майгур М. О. Стосовно закінчення досудового слідства / М. О. Майгур // Часопис Академії адвокатури України. – 2010. – № 8 (3'2010). – С. 1–8; Яворський Б. І. Ознайомлення сторони захисту із матеріалами кримінальної справи як елемент в реалізації інституту сприяння захисту / Б. І. Яворський // Адвокат. – 2009. – № 3 (102). – С. 4–8.

² Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 № 1001-05. – [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Дроздов О. М. Вказана праця.

⁶ Дроздов О. М. Проблеми дотримання розумних строків під час ознайомлення обвинуваченого і його захисника з матеріалами справи / О. М. Дроздов // Адвокат. – № 2(125). – 2011. – С. 29–30.

⁷ Проект Кримінального процесуального кодексу України № 9700 від 13.01.2012. – [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42312

⁸ Дроздов О. М. Вказана праця.

Резюме

Статтю присвячено дослідженню дискусійних питань, які виникають під час закінчення досудового слідства та пред'явлення потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу та обвинуваченому матеріалів кримінальної справи для ознайомлення. Здійснюється аналіз норм Кримінально-процесуального кодексу України з метою визначення моменту закінчення досудового слідства та оголошення про це учасникам процесу.

Ключові слова: досудове слідство; закінчення досудового слідства; пред'явлення матеріалів кримінальної справи; потерпілий; цивільний позивач; цивільний відповідач; обвинувачений; зупинення слідства; відновлення слідства.

Резюме

Статья посвящена исследованию дискуссионных вопросов, возникающих при окончании досудебного следствия и предъявления потерпевшему, гражданскому истцу, гражданскому ответчику и обвиняемому материалов уголовного дела для ознакомления. Осуществляется анализ норм Уголовно-процессуального кодекса Украины с целью определения момента окончания досудебного следствия и объявления об этом участникам процесса.

Ключевые слова: досудебное следствие; окончание досудебного следствия, предоставления материалов уголовного дела; потерпевший; гражданский истец; гражданский ответчик; обвиняемый; приостановление следствия; возобновление следствия.

Summary

The article investigates controversial issues that arise during the completion of pre-trial investigation and also deals with making the victim, civil plaintiff, civil defendant and defendant acquainted with the criminal case. The analysis of the Criminal Procedure Code of Ukraine is made in order to determine the end of pre-trial investigation and informing the process participants about it.

Key words: pre-trial criminal investigation completion; presentation materials of criminal proceedings, victim, civil plaintiff, civil defendant, the defendant, suspend the investigation, recovery investigation.

Отримано 3.03.2012

Є. С. НАЗИМКО

Єгор Сергійович Назимко, кандидат юридичних наук, ст. науковий співробітник Донецького юридичного інституту МВС України

КРИТЕРІЇ ЯКОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ МІРИ ПОКАРАННЯ В КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ САНКЦІЯХ

Ефективність пенальної протидії злочинності певною мірою залежить від якості чинного кримінально-правового законодавства, в тому числі й від якості встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях.

Сьогодні окремі питання якості кримінально-правового законодавства є предметом наукових досліджень таких вчених, як О. М. Джужа, Л. М. Демидова, Т. А. Денисова, О. М. Костенко, О. О. Кваша, З. А. Тростюк, І. С. Яковець та інших.

Треба зазначати, що питання якості встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях у сучасній кримінально-правовій доктрині майже не розглядалися. У зв'язку з цим метою запропонованої статті є розроблення критеріїв якості встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях на основі узагальнення існуючих підходів до розуміння категорії «якість» та надбань кримінально-правової доктрини.

Однак, як в теорії держави та права, так і в доктрині кримінального права зміст та сутність поняття «якість законодавства» є доволі дискусійним. Як зазначає М. І. Панов, якість закону є вельми широкою за обсягом та містить в собі з точки зору його змісту різні ознаки (сторони або аспекти), що відображають сутність та особливості даного закону, які йому іманентні та якими він вирізняється з-поміж інших законів. Водночас якість кримінального закону завжди підкреслює його певні позитивні властивості – придатність, необхідність та корисність, які врешті-решт і зумовлюють ефективність у досягненні завдань цього закону¹.

Л. В. Дорош під поняттям «якість кримінального закону» розуміє сукупність сутнісних характеристик закону і здатність забезпечити однозначне тлумачення правових приписів, а звідси – однозначне і правильне застосування кожної кримінально-правової норми. Це внутрішня визначеність предмета, що становить його специфіку, ступінь вартості, цінності для використання за призначенням².